

СОГТУУРСАН, МАНСУУРСАН ЭТГЭЭДИЙГ ЭРҮҮЛЖҮҮЛЭХ, АЛБАДАН
СААТУУЛАХ АЖИЛЛАГААНЫ ҮЕД ХҮНИЙ
ЭРХИЙГ ХАНГАХ НЬ

С.Хасбаатар

ЭЗНУС-ийн БХБТ-ийн эрхлэгч,
цагдаагийн хошууч, хууль зүйн магистр

(ЦЕГ, ХСИС-ийн хамтарсан “Согтуурсан, мансуурсан хүнийг цагдаагийн алба хаагч албадан саатуулахад учирч буй хүндрэл, эрүүлжүүлэх үйл ажиллагааны эрх зүйн зохицуулалтыг боловсронгуй болгох асуудал” судалгааны ажлын дэд тайлангийн хэсгээс.

Цагдаагийн байгууллага нь Захиргааны хариуцлагын тухай хууль, Согтууруулах ундаа хэтрүүлэн хэрэглэсэн этгээдийг албадан эрүүлжүүлэх тухай хууль, Цагдаагийн байгууллагын үйл ажиллагааны журам, /код-626/ бусад эрх зүйн актыг баримтлан согтууруулах ундаа хэтрүүлэн хэрэглэсэн этгээдийг эрүүлжүүлэх үйл ажиллагааг хэрэгжүүлж байна. Өөрийн үйлдлийг удирдан хянах чадваргүй болтлоо согтсон, хаана байгаа, очих газраа мэдэхгүй болсон, гудамж талбай олон нийтийн газар ухаангүй унасан, энэ байдлаасаа болж гэмт хэрэг, зөрчилд өртөж болзошгүй хүмүүсийг цагдаагийн байгууллага хяналтанд авч, албадан саатуулж эрүүлжүүлэх үйл ажиллагааг явуулдаг байна.

2013 оны 07 дугаар сарын 05-ны өдөр өөрчлөлт орсон “Согтууруулах ундаа хэтрүүлэн хэрэглэсэн этгээдийг албадан эрүүлжүүлэх тухай хууль”-ийн 5 дугаар зүйлийн 5.1-д: “Өөрийн үйлдлийг удирдан хянах чадваргүй болтлоо согтсоны улмаас хаана байгаагаар болон очих газраа мэдэхгүй болсон, гудамж талбай олон нийтийн газар ухаангүй унасан, энэ байдлаас болж өөрөө осол гэмтэл, гэмт хэрэг, зөрчилд өртөж болзошгүй болсныг үндэслэл болгон цагдаагийн алба хаагч тухайн этгээдийг хамгаалах, тусламж үзүүлэх зорилгоор эрүүлжүүлэх байранд хүлээлгэн өгнө” гэж заажээ.

Одоогийн байдлаар 40 эрүүлжүүлэх байр улсын хэмжээнд үйл ажиллагаа явуулж байгаагаас нийслэлийн 9 дүүрэг болон Төмөр замын цагдаагийн хэлтсийн эрүүлжүүлэх байранд эмэгтэйчүүдийг хүлээн авч нийт 10, хөдөө орон нутагт 30 эрүүлжүүлэх байр үйл ажиллагаа явуулж байна. Улсын хэмжээнд сүүлийн 3 жилд эрүүлжүүлэгдсэн иргэдийн байдлыг авч үзвэл согтууруулах ундаа хэтрүүлэн хэрэглэсний улмаас гэмт хэрэг, захиргааны зөрчилд холбогдсон болон холбогдож болзошгүй 356.833 хүнийг эрүүлжүүлжээ. Эрүүлжүүлэгдсэн шалтгааныг авч үзвэл 80632 буюу 65.3 хувь нь согтууруулах ундаа хэрэглэсэн үедээ бусдын амгалан тайван байдлыг алдагдуулсан, **8160 буюу 6.6 хувь нь** согтууруулах ундаа хэрэглэсний улмаас хаана байгаагаар болон очих газраа мэдэхгүй болсон, **1605 буюу 1.3 хувь нь** гудамж талбай, олон нийтийн газар ухаангүй унасан, 12769 буюу 10.3 хувь нь согтууруулах ундаа хэрэглэсэн үедээ тээврийн хэрэгсэл жолоодож гэмт хэрэг, захиргааны зөрчилд холбогдсон, 15293 буюу 12.3 хувь нь согтууруулах ундаа хэрэглэсэн үедээ гэмт хэрэг, зөрчилд холбогдсон, **4995 буюу 4.2 хувь нь** гэмт хэрэг зөрчилд холбогдож болзошгүй зэрэг шалтгаанаар эрүүлжүүлэгдсэн байна.

Эрүүлжүүлэгдсэн газраар нь авч үзвэл 51725 буюу 41.8 хувь нь гудамж талбайгаас, 58310 буюу 47.2 хувь нь гэр, орон сууцнаас, 4563 буюу 3.6 хувь нь байгууллага, аж ахуйн нэгжээс, 583 буюу 0.9 хувь нь үзвэр үйлчилгээний газраас, 4150 буюу 3.3 хувь нь баарнаас, 1823 буюу 1.4 хувь нь зочид буудлаас, 2300 буюу 1.8 хувь нь бусад газраас тус тус эрүүлжүүлэгджээ.

Батлагдсан орон тоогоор төв, орон нутгийн цагдаагийн газар, хэлтсийн эрүүлжүүлэх байранд нийтдээ эрүүлжүүлэх байрны дарга, эмч 16, эмч 109, цагдаа 209, жолооч цагдаа 26, үйлчлэгч 13 ажиллахаас орон тооны хувьд байнга дутуу үйл ажиллагаа явуулж иржээ.

Согтууруулах ундаа хэтрүүлэн хэрэглэсэн этгээдийг албадан эрүүлжүүлэх тухай хуульд “Согтууруулах ундаа хэтрүүлэн хэрэглэсэн этгээдийг цагдаагийн байгууллагын хяналтад авч, эмнэлгийн үйлчилгээ үзүүлж, албадан эрүүлжүүлэх” гэж заасан боловч согтууруулах ундаа хэтрүүлэн хэрэглэсэн этгээдийг эмнэлгийн бус нөхцөлд, эмчилгээ үйлчилгээ үзүүлэлгүй, ууж согтуурсных нь төлөө эрхийг нь хязгаарлан албадан эрүүлжүүлж байгаа нь Монгол Улсын Үндсэн хуулийн 16 дугаар зүйлийн 16.6 дах хэсэгт заасан “Монгол Улсын иргэн нь эрүүл мэндээ хамгаалуулах, эмнэлгийн тусламж авах эрхтэй” гэсэн заалтыг зөрчиж байна.

Хуулиар согтууруулах ундаа хэрэглэсэн этгээдийн өөрийн үйлдлээ удирдан хянах чадварыг сэргээх үйл ажиллагааг эрүүлжүүлэх гэж тодорхойлсон боловч цагдаагийн байгууллага хуулиар хүлээсэн чиг үүрэг, мэргэжлийн зүгээс дээрх хуулийн заалтыг хэрэгжүүлэх, хордлого тайлах эмнэлгийн үйлчилгээг зохих ёсоор үзүүлэх, эмчлэх боломжгүй юм. Харин согтуурсаны улмаас гэмт хэрэг зөрчилд холбогдсон, хохирсон, агсан тавьж бусдын амгалан тайван байдлыг алагдуулсан зэрэг нөхцөл байдал үүссэн үед тусгай байранд эмч болон цагдаагийн ажилтны хяналтан доор албадан эрүүлжүүлэх зайлшгүй шаардлага гарч байна.

“Эрүүлжүүлнэ” гэсэн ойлголт нь эрүүл болох, эрүүлших гэсэн утга санааг илэрхийлдэг бөгөөд нэр томъёоны утга агуулга, хүнд үзүүлэх үйлчилгээний талаасаа цагдаагийн байгууллагын гүйцэтгэх үүрэг бус, эрүүл мэндийн байгууллага наркологийн болон хордлогын төвийн нарийн мэргэжлийн эмч, ажилтнуудын хяналт дор хэрэгжих ёстой гэж шинжлэх ухааны үүднээс үздэг.

Дэлхийн нийтийн жишигт “эрүүлжүүлэх” гэдэг ойлголт байдаггүй бөгөөд “Архины хордлого тайлах” /**Detox**/ гэсэн нэр томъёог хэрэглэдэг байна.

Судалгаанаас харахад сүүлийн 3 жилийн байдлаар нийт эрүүлжүүлэгдсэн хүмүүсээс согтууруулах ундаа хэрэглэсэн үедээ тээврийн хэрэгсэл жолоодож гэмт хэрэг, захиргааны зөрчилд холбогдсон 12769 буюу 10.3 хувь, согтууруулах ундаа хэрэглэсэн үедээ гэмт хэрэг, зөрчилд холбогдсон 15293 буюу 12.3 хувь, гэмт хэрэг зөрчилд холбогдож болзошгүй **4995 буюу 4.2 хувийг** эзэлж нийт эрүүлжүүлэгдсэн хүмүүсээс 33057 хүн буюу 26.8 хувь нь ямар нэгэн байдлаар гэмт хэрэг, зөрчилд холбогдож эрүүлжүүлэх байранд ирдэгээс цагдаагийн алба хаагчийн тавьсан шаардлагыг биелүүлэхгүй байх улмаар тэдэнд хүч хэрэглэх нөхцөлийг бий болгодог байна.

Архидан согтуурах явдалтай тэмцэх тухай хуулийн зарим заалтыг тайлбарласан УШД-ын 2000 оны 5-р сарын 8-ний өдрийн 151-р тогтоолд: Өөрийн үйлдлийг удирдан жолоодох чадваргүй этгээд гэж “Согтууруулах ундааг тохируулан хэрэглээгүйн улмаас биеэ авч явах чадваргүй болж гудамж талбай олон нийтийн газарт ухаангүй унасан эсвэл хаана байгаагаа болон очих газараа мэдэхгүй болсон, бусдын амгалан тайван байдлыг алдагдуулж гэмт хэрэг үйлдэж болзошгүй болсон эсвэл өөрөө осол гэмтэл, гэмт хэрэгт өртөж болзошгүй хүнийг хэлнэ” гэж тайлбарлажээ.

Харин Согтууруулах ундаа хэтрүүлэн хэрэглэсэн этгээдийг албадан эрүүлжүүлэх тухай хуулийн 5-р зүйлд согтууруулах ундаа хэтрүүлэн хэрэглэсэн этгээдийг эрүүлжүүлэх байранд хүргэх үндэслэлийг “Өөрийн үйлдлийг удирдан хянах чадваргүй болтлоо согтсоны улмаас гэр бүлийн буюу бусдын амгалан тайван байдлыг алдагдуулсан, хаана байгаагаа болон очих газраа мэдэхгүй болсон, гудамж талбай, олон нийтийн газар ухаангүй унасан, энэ байдлаас болж гэмт хэрэг үйлдэх, захиргааны зөрчил гаргах, мөн өөрөө осол гэмтэл, гэмт хэрэг, зөрчилд өртөж болзошгүй болсныг үндэслэл болгон цагдаагийн алба хаагч тухайн этгээдийг хамгаалах, тусламж үзүүлэх зорилгоор эрүүлжүүлэх байранд хүргэнэ” гэж заасан байна.

Эрүүлжүүлэх ажиллагааны гол зорилго нь хууль зүйн талаасаа:

Согтууруулах ундааг хэтрүүлэн хэрэглэсний улмаас өөрийгөө удирдан жолоодох чадвараа алдах энэ байдлаасаа шалтгаалан гэмт хэрэг, захиргааны зөрчил үйлдэх, осол хэрэгт өртөх, осолдох амь нас, эрүүл мэндээрээ хохирохоос урьдчилан сэргийлэхэд оршино.

Эрүүл мэндийн талаасаа:

Согтууруулах ундаа хэтрүүлэн хэрэглэсэн этгээдийн ухаан санааг сэргээх, согтууруулах ундааны үйлчлэл нөлөөлөлийг бууруулах, тухайн этгээдийн хордлогыг тайлах, ухаан санааг нь сэргээх үйл ажиллагаа гэж ойлгодог байна.

“Эрүүлжүүлэх ажиллагааг цагдаагийн байгууллага нь эрүүл ахуйн шаардлага хангасан тусгай зориулалтын байранд 24 цагаас дээшгүй хугацаагаар, ийм байр байхгүй газарт архидан согтуурч, нийгмийн хэв журмын зөрчил гаргаж байгаа этгээдийг амь нас, эрүүл мэндэд нь

хохирол учруулахгүйгээр эрүүлжүүлэх арга хэмжээ авна” (Гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх тухай хууль-1997 он) гэж заажээ. Энэ заалтаас үзэхэд согтуугаар гэмт хэрэг, зөрчил үйлдсэн этгээдийн амь нас, эрүүл мэндэд нь хохирол учруулахгүйгээр ямар ч байранд эрүүлжүүлж болохоор байна.

Гэтэл хөдөө, орон нутагт эрүүлжүүлэх ажиллагааг хэрэгжүүлэх нөхцөл, боломж тун хомс байдаг байна. Учир нь хүнийг эрүүл болгох эрүүлжүүлэхийн тулд эмч, сувилагч заавал байх шаардлагатай гэтэл сум орон нутагт тусгай зориулалттай эрүүлжүүлэх байр, эмч байдаггүйгээс хүний амь нас, эрүүл мэндэд хохирол учруулахгүйгээр эрүүлжүүлнэ гэдэг аз туршсан хэрэг болжээ.

Энэ байдал нь цагдаагийн алба хаагчаас согтууруулах ундаа хэрэглэж гэмт хэрэг, зөрчил үйлдсэн этгээдүүдийг удаан хугацаагаар тасаг, хэсгийн байранд өөрөөр хэлбэл зориулалтын бус байранд саатуулах, эрүүлжүүлэх үндэс болж энэ нь цагдаагийн алба хаагчаас хүний эрх, эрх чөлөө, хууль тогтоомжийн заалтыг зөрчихөөс өөр аргагүй байдалд хүргэдэг байна.

Тухайлбал: Сумын цагдаагийн тасаг, хэсэгт эрүүлжүүлэх тусгай зориулалтын байр байхгүйгээс хэсгийн төлөөлөгч, цагдаа нар согтуугаар гэмт хэрэг, зөрчилд холбогдсон этгээдийг албан өрөөндөө эрүүлжүүлдэг.

Энэ тохиолдолд цагдаагийн алба хаагч хүнийг эмчлэх, оношлох тусгай мэдлэг байхгүй учир тухайн этгээд архины хордлогод орох улмаар нас барах, зарим тохиолдолд тухайн эрүүлжигдэж байгаа этгээд цагдаагийн алба хаагчийн тавьсан шаардлагыг эсэргүүцэх, агсан тавих байдал гаргах нь алба хаагчаас хүч хэрэглэх зайлшгүй шаардлагыг бий болгож үүний улмаас тухайн этгээд гэмтэж бэртэх байдал гарч байгаа нь эргээд цагдаагийн алба хаагчийн буруутай үйл ажиллагаа болон хувирч ихэнх тохиолдолд цагдаагийн алба хаагч хуулиар хүлээсэн үүргээ биелүүлснийхээ төлөө эрүүгийн хариуцлага хүлээж гэмт хэрэгтэн болох тохиолдол нилээд гардаг байна.

Эрүүлжүүлэх байранд ажил үүрэг гүйцэтгэдэг алба хаагчдад тохиолддог нийтлэг хүндрэл бол согтуу, өөрийн үйлдлээ хянах чадвараа алдсан үйлчлүүлэгчидтэй байнга харьцаж ажилладгаараа бусад цагдаагийн алба хаагчдаас сэтгэц, физиологийн хувьд хүнд нөхцөлд ажил үүргээ биелүүлдэг. Согтуу хүнийг дуудлагаар очиж авах, эрүүлжүүлэх байранд эрүүлжүүлэх зэрэгт их бага хэмжээний эсэргүүцэлтэй байнга тулгардаг ба энэ тохиолдолд тэдэнд хүч хэрэглэх шаардлага зайлшгүй гардаг байна. Гэтэл үүнийг нарийвчлан журмалсан хууль эрх зүйн зохицуулалт тодорхой бус байна.

Нөгөө талаас согтууруулах ундаа хэтрүүлэн хэрэглэсэн боловч гэмт хэрэг зөрчилд холбогдоогүй, хохирогч болоогүй этгээдийг цагдаагийн байгууллагаас эрүүлжүүлэх нэрийн дор саатуулан хорих нь “Хүний эрх, эрх чөлөөг хүндэтгэх, хүнлэг энэрэнгүй ёсыг эрхэмлэн, хүн амын эрүүл мэндийг хамгаалах” хэмээн Үндсэн хуулийн заалт, “Хүний эрхийн түгээмэл тунхаглал”-ын 3 дугаар зүйлд тунхагласан “Хүн бүр эрх чөлөөтэй, халдашгүй дархан байх эрхтэй” гэсэн заалтыг ноцтой зөрчиж буй үйлдэл болох учраас ийм тохиолдолд цагдаагийн алба хаагчийн тавьсан шаардлагыг биелүүлээгүй хэмээн тэдэнд хүч хэрэглэх нь хууль зөрчин хүний эрхэд халдаж буй ноцтой үйлдэл болон харагдаж байна. Харин согтсон болон мансуурсан үедээ гэмт хэрэг зөрчилд холбогдсон этгээдийн хувьд цагдаагийн алба хаагчийн тавьсан хууль ёсны шаардлагыг биелүүлэхгүй бол хүч хэрэглэх үндэслэл зайлшгүй үүсэх магадлалтай юм.

Гадаадын зарим орнуудын туршлагаас үзвэл согтуурсан болон мансуурсан этгээдийг эрүүлжүүлэх үйл ажиллагааг тусгай тоногдсон байранд болон эмнэлэг, эрүүл мэндийн төвд харин согтуурсан, мансуурсан үедээ гэмт хэрэгт холбогдсон бол орон нутгын шоронд хүлээлгэн өгдөг байна.

АНУ-ын Белмонтын Цагдаагийн газрын журамд:

900.15 Согтуу этгээд

Белмонт хотын цагдаагийн газрын түр саатуулах байр нь согтуу хүмүүсийг байлгах зориулалтгүй. Гэмт хэрэг үйлдсэн саатуулах шаардлагатай согтуу хүмүүсийг Fisrt Chance, San Mateo-ийн орон нутгийн шорон, San Mateo-ийн эрүүл мэндийн төв эсвэл согтуу хүмүүсийг саатуулах тоноглол бүхий байранд хүргэж өгөх ёстой.

Мөн согтуурсан, мансуурсан үедээ зам тээврийн осолд өртсөн жолооч, зорчигчийг албадан согтуурлын зэргийг тогтоох арга хэмжээ авах хэрэв уг этгээдээс энэхүү шаардлагыг биелүүлэхгүй бол хүч хэрэглэж болохыг тодорхой тусгаж өгсөн байна.

514.1 Зорилго, хамрах хүрээ

Согтуурсан эсвэл мансуурсан үедээ зам тээврийн осол гаргасан өөрийгөө удирдах чадваргүй явган зорчигч, жолоочийг баривчилж, тэдгээрийн цусан дахь согтуурлын хэмжээг тогтоохын тулд нотлох баримт цуглуулахад баримтлах журмыг энэ бодлогоор тайлбарлана.

514.26 Цусны дээжийг албадан авах

Согтуурсан үедээ автомашин жолоодон хүнд гэмт хэрэг үйлдсэн этгээдэд тээврийн хэрэгслийн тухай төрөлжсөн хуулийн 13353 дугаар зүйлд заасан эрхийг нь тайлбарлаж өгсний дараа цусны дээж өгөхөөс татгалзаж байвал түүний цусны дээжийг албадан авч болно.

Зөвхөн доорх нөхцөл байдалд хүч хэрэглэж албадан шинжилгээний дээж авна. Үүнд:

-Сэжигтэй этгээдийг саатуулсан байх ёстой, алба хаагч түүнийг согтуу гэж үзэх хангалттай үндэслэл байх ёстой

-Эмнэлгийн зөвшөөрөгдсөн аргаар цусны дээжийг авах ёстой

-Баривчлагдсан этгээдийн эсэргүүцлийг таслан зогсооход шаардлагатай хүчийг хэрэглэх ёстой

Шинжилгээний дээж өгөхөөс татгалзсан эсвэл хамтран ажиллах сонирхолгүй байгаа сэжигтэй этгээдээс хүч хэрэглэн албадан шинжилгээний дээж авахад алба хаагчийн шууд захирах дарга заавал байлцана. Тухайн этгээдэд тодорхой хүч хэрэглэн шинжилгээний дээж авч байгааг хянаж байгаа дарга доорх хүчин зүйлсийг анхаарч үзэх ёстой. Үүнд:

(а) Хүнд гэмт хэрэгт баривчлагдсан сэжигтэй этгээдээс үзүүлж байгаа эсэргүүцлийн таслан зогсооход шаардлагатай, тохирсон хүч, хэрэгслийг ашиглахыг зөвшөөрөх.

(б) Хөнгөн гэмт хэрэгт баривчлагдсан сэжигтэй этгээдийн гарыг ард нь гавалж сандал дээр суулган шинжилгээний дээж авна.

Хэрэв шинжилгээний дээж авч байх үед сэжигтэй этгээд хяналтаас гарч эсэргүүцэл үзүүлбэл түүний үйлдлийг таслан зогсоохын тулд нэмэлт хүч хэрэгсэл ашиглахгүй, эсэргүүцэж татгалзсан тухайг рапортад тэмдэглэнэ.

Эндээс харахад согтуурсан болон мансуурсан этгээдийн согтуурал, мансуурлын зэргийг тогтоох, албадан эрүүлжүүлэх баривчлах үед шаардлагатай бол хүч хэрэглэх ёстой гэдгийг баталгаажуулаад энэ үед нэг талаас хүний эрхийг хангах нөгөө талаас цагдаагийн алба хаагчдын хуулиар олгогдсон эрх, үүргийг хэрэгжүүлэх явцыг баталгаажуулах үүднээс баримтжуулах ажлыг зааврын дагуу хийж байхаар тусгасан байна.

Манай орны хувьд шинээр батлагдан гарсан эрх зүйн актуудад цагдаагийн байгууллагаас согтуурсан этгээдтэй холбоотой дуудлагаар ажиллах үед согтууруулах ундаа хэтрүүлэн хэрэглэсэн этгээдийг эмнэлэг, эрүүл мэндийн байгууллагад хүлээлгэн өгч байхаар тусгагджээ.

Харин тухайн этгээд гэмт хэрэгт холбогдсон буюу ингэж сэжиглэх үндэслэл байгаа тохиолдолд уг этгээдийг цагдаагийн байгууллагын хяналтан дор эрүүлжүүлэх болон албадан саатуулах байранд хүргэх, энэ үед хүч хэрэглэх шаардлага гарахад дагаж мөрдөх хууль, ЭЗ-н зохицуулалтыг боловсронгуй болгох шаардлага зүй ёсоор тавигдсаар байна.